

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/innovatsii-transfer-tehnologiy/ stan2.pdf>.

36. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні». *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 19-20. С. 166. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>.

37. R&D personnel: Eurostat statistics explained. URL: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/R_%26_D_personnel#_Researchers_and_R.C2.A0.26.C2.A0D_personnel.

38. Кількість працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок за категоріями в 2010-2017 рр. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/ni/kpno_kp/kpno_kp_u.htm.

39. Science, technology and innovation: Total R&D personnel by sector of employment and sex (FTE and HC) 2011-2017. URL: <http://data.uis.unesco.org/index.aspx?queryid=63/>

Надійшла до редакції 29.08.2018 р.

***О.Ю. Івченкова, к.е.н.,
О.А. Будакова***

АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Важливу роль в ефективному управлінні банківською діяльністю відіграє аналіз функціонування банківської установи, завдяки якому виробляють стратегію і тактику розвитку, обґрунтовують плани й управлінські рішення, здійснюють контроль, виявляють резерви підвищення ефективності проведення активних і пасивних операцій, оцінюють результати діяльності банку. Надійність і стабільність банківської системи залежить від точної, прорахованої, вивіреної та проаналізованої аналітичної роботи, яка дає реальну оцінку результатам діяльності банків та дозволяє визначити шляхи вирішення проблем, запобігти виникненню можливих збитків. Фінансовий результат виступає своєрідним індикатором і критерієм успішності управління банком.

© О.Ю. Івченкова,
О.А. Будакова, 2018

Ефективність діяльності банку безпосередньо пов'язана з його здатністю отримувати прибуток, оскільки прибуток – це кінцева мета підприємницької діяльності, яка може реалізуватись у виробництві, комерції або фінансовій комерції. Від обсягів прибутку банку залежить розмір дивідендів, у прибутку зацікавлені вкладники банку, тому що це запорука їх фінансового добробуту. Зростання прибутку важливе безпосередньо для банку, бо створює фінансову основу для самофінансування діяльності банку, розширеного відтворення і задоволення зростаючих соціальних і матеріальних потреб банку.

Значний внесок у дослідження цієї наукової проблеми зробили такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як Г. Азаренкова, І. Ансофф, І. Балабанов, О. Береславська, І. Бланк, Є. Брігхем, І. Брітченко, О. Василик, О. Васюренко, Т. Васильєва, Н. Волкова, Р. Герасименко, А. Герасимович, Т. Косова та ін.

Діяльність комерційних банків аналізується як у масштабах країни, тобто на макрорівні, так і в масштабах окремих банків, тобто на мікрорівні. Аналіз банківських операцій на макрорівні необхідний Національному банку для вивчення та прогнозування ситуацій на фінансовому та кредитному ринках країни, стійкості та надійності як банківської системи загалом, так і окремих банків, їх груп по різних регіонах, контролю за виконанням банками встановлених стандартів і нормативів, а також визначення основних напрямів грошово-кредитної політики. Не менш важливим є аналіз банківської діяльності на мікрорівні як одного з етапів економічної роботи банку.

Метою статті є аналіз фінансових результатів комерційних банків України на сучасному етапі та розробка рекомендацій щодо забезпечення прибутковості їх діяльності.

В Україні, як і в більшості країн світу, існує дворівнева банківська система, де на першому рівні перебуває центральний банк – Національний банк України, на другому – комерційні банки. Отримання прибутку через обслуговування фізичних і юридичних осіб та іншу інвестиційну діяльність є метою комерційних банків.

Сьогодні основу банківської системи становлять банки з участю держави в капіталі («Ощадбанк», «Укресімбанк», «Укргазбанк», «Приватбанк»), які зайняли в різних сегментах ринку нішу понад 50%. Зросла питома вага банків з іноземним капіталом, які витримали вимоги НБУ щодо капіталізації, і українських банків, які витрималися в своїх нішах бізнесу і виконують вимоги регулятора.

На рис. 1 наведено динаміку зміни кількості банків України з 1 січня 2016 р. по 1 січня 2017 р. [1].

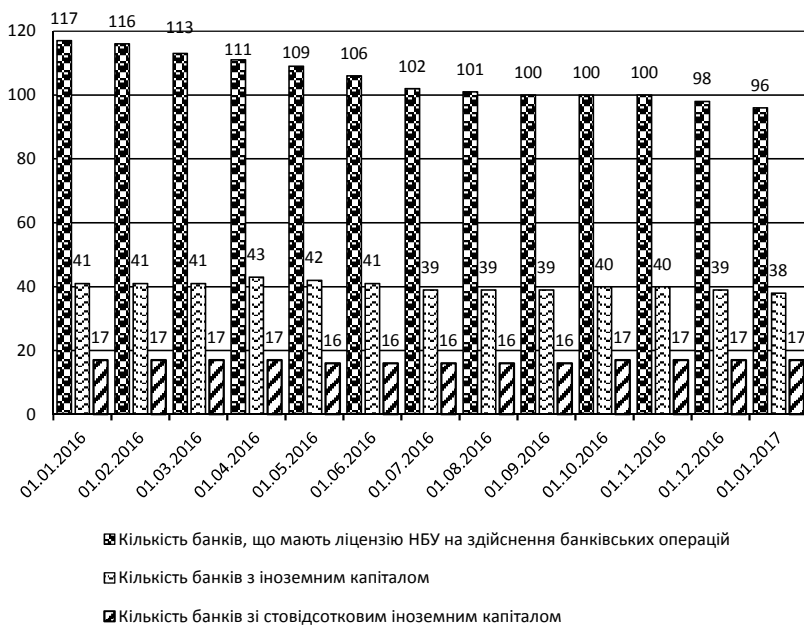

Рис. 1. Динаміка зміни кількості банків України у 2016-2017 рр. [1]

Визначальну роль у діяльності комерційних банків відіграють депозитні, кредитні та розрахункові операції, які банк здійснює в сукупності, тому слід детальніше розглянути основні операції банків. У діяльності банку важливими моментами є не тільки формування ресурсів, але й ефективне їх розміщення, тому одним з основних напрямів аналізу банківської діяльності є аналіз його активних операцій.

Стрімке збільшення активів спостерігається лише по «Укргазбанку» (155,3%) та «УкрСиббанку» (72,3%). Одним із ключових чинників коливання обсягу активів в досліджуваному періоді виступала динаміка курсу національної валюти разом із виведенням частини комерційних банків з ринку, рухом клієнтських коштів та скороченням кредитних портфелів. Значний вплив коливання курсу на-

ціональної валюти на обсяг активів пояснюється значною часткою активів в іноземній валюті в загальному обсязі [2].

Однією з важливих функцій комерційного банку є посередництво в кредиті, яке здійснюється шляхом перерозподілу коштів, що тимчасово вивільняються в процесі кругообігу фондів підприємств і грошових доходів приватних осіб. Обсяги наданих кредитів юридичним та фізичним особам групою аналізованих банків України з 2014 по 2016 р. наведено в табл. 1. У 2014 р. сума наданих кредитів фізичним особам аналізованими банками становила 52,9 млрд грн, а на початок 2016 р. вона зменшилася до 36,2 млрд грн, тобто обсяг наданих кредитів за 2 роки скоротився на 16,7 млрд грн [1].

Аналогічна ситуація спостерігається за наданими кредитами юридичним особам. З 2014 по 2016 р. відбулося зниження обсягу наданих кредитів юридичним особам на 25,2 млрд грн. Отже, спостерігається тенденція скорочення обсягу клієнтського кредитного портфеля. Оскільки юридичні особи кредитувалися постійно, навіть у кризовий період, загальний обсяг кредитного портфеля скорочувався внаслідок зменшення суми кредитів, наданих фізичним особам (спостерігається зменшення показника по всіх аналізованих банках). Це пояснюється різким погіршенням індексу економічних настроїв населення і більш жорсткою монетарною політикою через намагання Національного банку утримати валютний курс. Коли банки зіткнулися з проблемою жорсткого скорочення ліквідності, вони підняли ставки за позиками і встановили обмеження на нові обсяги кредитування.

Таблиця 1

Динаміка обсягів наданих кредитів юридичним та фізичним особам банками України за 2014-2016 рр., млн грн [3]

Банк	Кредити фізичним особам			Темп приросту, %	Кредити юридичним особам			Темп приросту, %
	2014	2015	2016		2014	2015	2016	
«Райфазен Аваль»	40711	44971	45928	12,8	6148	6268	10072	63,8
«Укргазбанк»	19457	37263	48692	150,3	1571	4293	4989	217,6
«Сбербанк»	42836	49539	44633	4,2	3904	2268	3722	-4,7
«УкрСиббанк»	24556	41615	41263	68,0	1781	1803	4104	130,7
«ПУМБ»	30662	33977	40504	32,1	4777	3667	4048	-15,3
«Укрсоцбанк»	42020	40482	28983	-31,0	6239	13737	12817	105,4
«Альфа банк»	33184	39739	35642	7,4	3510	2624	3312	-5,6
«Промінвестбанк»	46581	53922	29174	-37,4	6076	-12269	5149	-15,3
«Credit Agricole»	19666	21156	27420	39,4	1414	2082	2472	74,8
«ОТР Банк»	20130	19508	22271	10,6	1375	1646	2560	86,2

Основними факторами, що гальмують відновлення кредитування, виступають високий рівень невизначеності щодо подальшого економічного розвитку та обмежене коло надійних позичальників. Проте наразі банки прогнозують зростання попиту на кредити саме в сегменті фізичних осіб. Це пов'язано з незначними обсягами кредитування у кризовий період і, як результат, сформованим достатнім обсягом відкладеного попиту. Населення потребує кредитних коштів постійно, але з огляду на те, що кредитування під час кризи було мінімальним, сформувався відкладений попит на кредити. Джерелами формування банківських ресурсів виступають акумуляція коштів юридичних та фізичних осіб, а також створення власного капіталу. Фактором, що викликає занепокоєння, є зростання простроченої кредитної заборгованості. Так, якщо станом на 01.01.2014 р. частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів по банківській системі дорівнювала 7,7%, то на 01.01.2015 р. вона зросла до рівня 13,5%, станом на 01.01.2016 р. досягла показника в 22,1%, а станом на 01.01.2017 р. сягнула 24,2%. І це лише офіційні дані. Постійне зростання частки токсичних активів у портфелях банків призводить до необхідності нарощувати резерви та докапіталізації банківських установ в умовах відсутності джерел доходів для цього. Така ситуація безпосередньо чинить значний дестабілізуючий вплив на функціонування банківської системи й економіки України загалом. У той же час ці тенденції негативно позначаються на результатах фінансової діяльності банків, створюють труднощі для кредиторів і позичальників, ускладнюють менеджмент банку, знижують довіру населення до банківської системи та унеможливають відновлення кредитування реального сектору економіки України.

Наразі банківська система має достатню ліквідність, але кошти банків переважно спрямовуються не на довгострокове кредитування, а на видачу короткострокових споживчих позик населенню, а також на безризикові інструменти НБУ та уряду. Серед факторів, які впливають на стримування кредитування, здебільшого ті, що не залежать від дій банків, зокрема: низький рівень інвестиційної привабливості країни; значні ризики неплатоспроможності потенційних позичальників; наявність значного обсягу проблемних кредитів у портфелях банків; судові ризики та проблеми з реалізацією застави, використання схем для ухилення від повернення кредитів через ліквідацію, нівелювання поруки як виду забезпечення зобов'язань тощо. Далі проаналізуємо фінансові результати банків-

ського сектору. Аналіз основних показників, що впливають на прибутковість банків, відображено в табл. 2.

Таблиця 2

Аналіз фінансових результатів банківського сектору України за 2011-2017 рр., млн грн [4]

Показник	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Доходи	142778	150449	168888	210201	199193	190691	178235
процентні доходи	113352	117547	129932	151257	135145	135807	124041
комісійні доходи	18473	21161	24974	28276	28414	31362	37116
результат від торговельних операцій	3993	3231	3304	15511	21490	8243	7331
інші операційні доходи	5726	5798	5112	10093	9567	9605	7329
інші доходи	622	1053	2404	2165	2729	3946	1348
повернення списаних активів	612	1659	3162	2899	1848	1728	1070
Витрати	150486	145550	167452	263167	265793	350078	202595
процентні доходи	59506	68204	80881	97171	96079	91638	70966
комісійні доходи	3072	3080	3975	4889	5846	7182	9649
інші операційні доходи	15861	13199	12319	15579	12991	10920	11422
загальні адміністративні витрати	34327	37265	40672	44614	36742	39356	44189
інші витрати	-	-	-	-	-	3089	14400
відрахування в резерви	36508	23423	27975	103297	114541	198310	48676
Податок на прибуток	1212	379	1630	-2383	-406	-418	3293
Результат діяльності	-7708	4899	1436	-52966	-66600	-159388	-24360
Рентабельність активів,%	-0,76	0,45	0,12	-4,07	-5,46	-12,6	-1,94
Рентабельність капіталу,%	-5,27	3,03	0,81	-30,46	-51,91	-116,74	-15,96

З 2014 р. розпочалася масштабна банківська криза, пов'язана з анексією Криму, початком ООС та загальною економічною кризою у країні. Найбільшого збитку банківська система України зазнала за результатами 2016 р. через відрахування до резервів. У 2017 р. банківська система також зазнала збитку, але він значно скоротився порівняно з 2016 р. За 2017 р. сектор зазнав збитку в розмірі 24,4 млрд грн, його сформували в основному декілька банків,

зокрема Приватбанк та два банки з російським капіталом. Кількість збиткових банків скоротилася з 33 у 2016 р. до 18 у 2017 р. А тих, які мають операційний збиток до відрахувань у резерви, з 23 до 14.

Більшість експертів, а також НБУ у своєму аналітичному звіті вважають, що банківська система у 2016 р. досягла «дна», а у 2017 р. майже очистилася від «зайвих» банків та наразі триває процес стабілізації. У 2018 р. аналітики прогнозують проблеми, пов'язані з відсутністю співпраці з МВФ та, як наслідок, можливим погіршенням економічних очікувань бізнесу та населення. Це впливатиме на темпи кредитування та банківську політику ціноутворення на активи і пасиви. Банки активно намагатимуться нарощувати споживче й іпотечне кредитування. Також зосередять зусилля на відновленні гривневого кредитування реальної економіки. Наразі головною проблемою банків залишається велика частка непрацюючих кредитів. Банкам слід значно активніше працювати з такими кредитами та розробляти план заходи щодо їх скорочення.

Однією з проблем діяльності комерційних банків є виконання ними зобов'язань. Сукупний обсяг зобов'язань українських банків протягом 2016 р. скоротився на 1,6%, тобто до 1,133 млрд грн, а вага депозитів у зобов'язаннях банківського сектору продовжує зростати. У 2016 р. спостерігався значний приплив депозитів корпорацій, зокрема державних монополій. Частка депозитів бізнесу майже зрівнялася з населенням. Частка кредитів Національного банку залишається символічною.

Величина депозитів населення й бізнесу у фондуванні українських банків зростає. Обсяг клієнтських коштів збільшується. Сьогодні депозити фізичних та юридичних осіб є основою фондування, а їх вага залишатиметься значною надалі. З іншого боку, відбувається погіршення строкової структури пасивів. Внутрішнє фондування є здебільшого короткостроковим, а середня тривалість депозитних договорів – короткою.

Як констатують у НБУ, у зобов'язаннях банків збільшується частка внутрішніх ресурсів, передусім депозитів корпорацій, які за обсягом практично наздогнали вклади домогосподарств. Свої депозити в банках населення розміщує на короткі терміни, хоча вони і повільно зростають. Банки продовжують конвертувати зовнішній субординований борг та міжбанківські кредити в капітал, задовольняючи вимоги докапіталізації. Зовнішні зобов'язання втрачають свою вагу в ресурсах українських банків, і ця тенденція триватиме.

Виведення з ринку найбільш збиткових, недокапіталізованих банків із найбільш проблемним кредитним портфелем, що не дотри-

нуються встановлених регулятором нормативів у світі, вважається єдиним способом зберегти життєздатність банківської системи країни. На початок 2017 р. загальна сума затверджених акцептованих вимог кредиторів до 73 ліквідованих банків склала 243,84 млрд грн, збільшившись за рік майже удвічі. При цьому на початок 2016 р. ця сума становила 124,8 млрд грн [4]. Як пояснюють у Фонді гарантування вкладів фізичних осіб, збільшення вимог відбулося за рахунок того, що протягом минулого року такі вимоги були затверджені стосовно ще 25 банків.

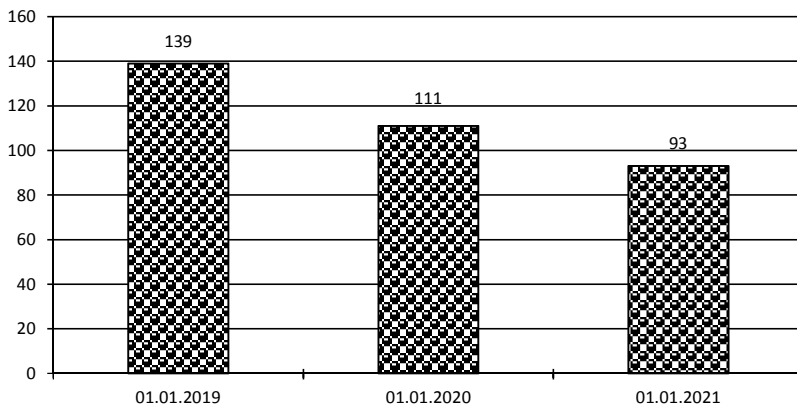
За 2016 р. було погашено 10,64 млрд грн із загальної суми акцептованих вимог кредиторів. Найбільшими за сумою зазначених вимог, які затверджувалися у 2016 р., стали банки АТ «Дельта Банк» (53,74 млрд грн), АТ «Банк «Фінанси та кредит» (30,86 млрд грн), ПАТ «ВБР» (6,54 млрд грн), ПАТ «КБ «Хрещатик» (6,15 млрд грн).

Кількість закритих державою банків до січня 2017 р. склала 148 найменувань. У результаті банкрутства установ мільйони українців втрачають свої накопичення, причому ця історія повторюється не вперше – з 1990-х років до сьогодні. Щоразу банківська криза несе удар для бізнесу і населення, які працювали зі збанкрутілими банками. При цьому немає відомостей про розслідування і результати роботи правоохоронних органів, яким вдалося б хоч раз повернути гроші, часто просто вкрадені з банків-банкрутів. В Україні сформувалася така банківська система, яка дає змогу багаторазово залишати громадян без заощаджень. Смертельного удару українській банківській системі завдало керівництво НБУ в межах здійснення програми так званого очищення банківського сектору. Унаслідок цього питома вага «поганих боргів» у загальному обсязі активів зросла з 12,9% у 2013 р. до 30,45% у 2016 р. (рис. 2).

Отже, кількість платоспроможних комерційних банків в Україні поступово скорочується. За період дії програми «очищення банківського сектору» припинили роботу 77 комерційних банків, утратило роботу 35 тис. банківських працівників. У закритих банках у вкладників було депозитів на суму 163 млрд грн (приблизно 6,5 млрд дол.), із них 111 млрд грн у фізичних осіб і 52 млрд грн у бізнесу [1].

Фонд гарантування вкладів фізичних осіб зміг компенсувати лише трохи менше половини суми внесків у закритих банках на суму 80 млрд грн, або понад 3 млрд дол. Водночас власні кошти Фонду гарантування вкладів становили лише 14 млрд грн, або трохи більше півмільярда доларів. Понад 60 млрд грн, або приблизно 2,5 млрд дол., надійшло на компенсацію втрачених депозитів із дер-

жавного бюджету. Ці витрати тим самим, по-перше, погіршили фінансовий стан бюджету; по-друге, створили несправедливий розподіл фінансових ресурсів, які були зароблені одними громадянами, але державою були передані іншим [2].

Складено на основі джерела [1].

Рис. 2. Кількість платоспроможних комерційних банків в Україні

Висновки. У результаті аналізу банківського сектору України за 2011-2017 рр. встановлено, що у 2014 р. банківська система України опинилася у найглибшій кризі за всі роки незалежності. Ця криза розвилася не сама по собі, а стала відображенням глибокої економічної кризи у країні. Подолати банківську кризу лише фінансовими важелями було неможливо. Спочатку необхідно було «вилікувати» економіку і лише після цього стабілізувати та розвивати далі банківську систему. З метою ж підвищення рентабельності необхідно збільшувати непроцентні доходи за рахунок упровадження нових послуг і проведення позабалансових операцій. Головним завданням залишається відновлення кредитно-інвестиційної діяльності, нарощування обсягів кредитування реальної економіки без зростання ризику неповернення кредитів. А це можливо лише за умов відповідної грошово-кредитної політики, яка дозволить суб'єктам господарювання активно користуватися банківськими кредитами, які наразі їм «не по кишені»; а також за умови відновлення ефективності діяльності самих фірм і підприємств, що забезпечують зростання ВВП.

Незважаючи на всі кризові явища, які торкнулися і банківської системи України, комерційні банки й надалі залишаються фінансовими посередниками в національній економіці. Активи банків протягом 2014-2016 рр. зростали, проте це не було зумовлено природним зростанням, а стало наслідком девальвації національної валюти та погіршенням економічної ситуації в Україні загалом. Ураховуючи ризики зовнішнього середовища, банки здійснювали дуже обмежену кредитну діяльність. Кредитування реального сектору економіки залишилося низьким. На сучасному етапі в економіці України намітилися позитивні тенденції до економічного зростання, темпи та стійкість якого залежать перш за все від здатності банківської системи забезпечувати суб'єктів господарювання необхідними кредитними ресурсами.

Література

1. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://www.bank.gov.ua/control/uk/index>.
2. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. URL: <http://www.fg.gov.ua>.
3. Рейтинг НБУ: крупнейшие банки Украины на 1 мая 2017 г. URL: <https://forinsurer.com/ratings/banks>.
4. Огляд банківського сектору. НБУ. Вип. 6, лютий 2018 р. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=64628171>
5. Основні показники діяльності банків України, за даними НБУ. URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798.
6. Дзюблюк О. Актуальні проблеми розвитку банківської системи України. *Банківська справа*. 2016. № 1. С. 3-32.
7. Чайковський Я. І. Проблеми та напрямки підвищення ефективності функціонування банківської системи України. *Економічний аналіз*: зб. наук. праць. Тернопіль: ВЦ Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2016. Т. 23, № 1. С. 153-160.
8. Артеменко Д.М. Методичне забезпечення комплексної оцінки вартості комерційного банку в кризових умовах. *Економічний вісник Донбасу*. 2016. № 1 (43). С. 101-109.
9. Лернер Ю.И. Последовательность оценки стоимости бизнеса для банковской структуры на основе доходного подхода. *Економічний вісник Донбасу*. 2016. 1(43). С. 83-96.

Надійшла до редакції 14.11.2018 р.